

ОРГАНІЗАЦІЯ І МЕТОДИКА ОБЛІКУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ПІДПРИЄМСТВА ТА АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ

DOI: 10.36994/2707-4110-2019-3-24-09

Дробязко С.І., к.е.н, доцент, професор кафедри фінансів та обліку Університету «Україна»

Конопля М.О., студентка Інституту економіки та менеджменту Університету «Україна»

Мета дослідження – це проведення порівняльної характеристики методик та етапів проведення аналізу ефективності використання основних засобів у системі управління підприємством. **Матеріали та методи.** Під час дослідження використовувались такі методи дослідження, як монографічний та синтез (при аналізі існуючих публікацій), аналіз, індукція та дедукція, порівняння та ключові компоненти. **Результати досліджень.** Підвищення ефективності використання основних засобів підприємств є одним з основних питань в умовах сучасних відносин. Від розв'язання цієї проблеми залежить фінансовий стан підприємства, конкурентоспроможність його продукції на ринку. Забезпечення певних темпів розвитку та підвищення ефективності виробництва можливе за умови інтенсифікації відтворення та ліпшого використання діючих основних засобів підприємств. Ці процеси, з одного боку, сприяють постійному підтримуванню належного технічного рівня кожного підприємства, а з іншого – дають змогу збільшувати обсяг виробництва продукції без додаткових інвестиційних ресурсів, знижувати собівартість виробів за рахунок скорочення питомої амортизації й витрат на обслуговування виробництва та його управління, підвищувати фондовіддачу та прибутковість. Стаття присвячена порівнянню методик проведення аналізу ефективності використання основних засобів, розглянуто різні підходи до обрахунку показників ефективності. Крім того, відмічено, що факторний аналіз фондовіддачі, як загального показника ефективності використання основних засобів, є важливим етапом при проведенні будь-якого дослідження основних засобів. Він проводиться за двома напрямками: вивчення впливу факторів на зміну фондовіддачі, вивчення впливу фондовіддачі на обсяг виробництва. Результати дослідження, а саме зростання чи скорочення показника фондовіддачі та за рахунок яких факторів, є важливим індикатором напрямів вдосконалення груп основних засобів та економії вкладених коштів. На

рівень фондівддачі впливають різні фактори, пов'язані як зі зміною обсягів продукції, так і з ефективністю використання основних виробничих засобів, зокрема їх активної частини. Важливо вибрати такі фактори, які а) прямо пов'язані з рівнем фондівддачі і характеризують її як з точки зору екстенсивного завантаження (завантаження часом) знарядь праці, так і інтенсивності їх використання, а також з точки зору їх вартості, яка склалася на ринку; б) набір факторів повинен містити параметри, які мають кількісну визначеність і можуть бути отримані з даних бухгалтерського обліку (або визначені на їх базі). **Висновки.** За результатами проведеного дослідження визначено, що найоптимальніша модель методики проведення аналізу основних засобів складається з таких етапів, як: а) аналіз забезпеченості основними засобами (аналіз динаміки, структури та складу, аналіз технічного стану та оновлення основних засобів); б) аналіз ефективності використання основних засобів (факторний аналіз фондівддачі, аналіз ефективності використання виробничих площ та екстенсивного й інтенсивного використання виробничого устаткування).

Ключові слова: економічний аналіз, основні засоби, методика, ефективність, порівняння, фондівддача, фондомісткість.

ORGANIZATION AND METHODS OF ACCOUNTING OF FIXED ASSETS OF ENTERPRISE AND ANALYSIS OF THE EFFICIENCY OF THEIR USE

Drobyazko S., PhD in Economics, Lecturer, Professor of the Department, Associate Professor of of the University "Ukraine".

Konoplya M., student of the institute of Economics and Management of the University «Ukraine».

The purpose of the study is to conduct a comparative description of the methods and stages of analyzing the effectiveness of the use of fixed assets in the enterprise management system. **Materials and methods.** The study used research methods such as monographs and synthesis (when analyzing existing publications), analysis, induction and deduction, comparisons and key components. **Research results.** Improving the efficiency of the use of fixed assets of enterprises is one of the main issues in today's relations. The financial state of the enterprise and the competitiveness of its products on the market depend on the solution of this problem. Provision of certain rates of development and increase of production efficiency is possible under the condition of intensification of reproduction and better use of existing fixed assets of enterprises. These processes, on the one hand, contribute to the constant maintenance of the proper technical level of each enterprise, and on the other - allow to increase the volume of production without additional investment resources, to reduce

the cost of products by reducing the specific depreciation and costs of maintenance of production and its management, to increase the financial return and profitability. The article is devoted to the comparison of the methods of carrying out the analysis of the efficiency of the use of fixed assets, the different approaches to the calculation of the performance indicators are considered. In addition, it is noted that factor analysis of the return on assets, as a general indicator of the effectiveness of the use of fixed assets, is an important step in any research of fixed assets. It is conducted in two directions: the study of the influence of factors on the change in return on assets, the study of the impact of return on production. The results of the study, namely the increase or decrease in the rate of return on investment and due to what factors, is an important indicator of the directions of improvement of groups of fixed assets and saving of invested funds. The level of return on investment is influenced by various factors related to both the change in output and the efficiency of the use of fixed assets, including their active part. It is important to select factors that are (a) directly related to the level of return on investment and that characterize it both in terms of extensive loading (time loading) of labor tools and their intensity, as well as in terms of their value in the market; b) the set of factors should contain parameters that are quantifiable and can be derived from (or determined from) accounting data. **Conclusions.** According to the results of the research, it was determined that the most optimal model of the method of carrying out the analysis of fixed assets consists of the following stages: a) analysis of the security of fixed assets (analysis of dynamics, structure and composition, analysis of technical condition and updating of fixed assets); в) the analysis of the efficiency of the use of fixed assets (factor analysis of the return on assets, the analysis of the efficiency of the use of production space and extensive and intensive use of production equipment)

Keywords: economic analysis, fixed assets, methodology, efficiency, comparison, return on investment, capital intensity.

Постановка проблеми. Проведення аналізу основних засобів відіграє важливу роль в оцінці ефективності господарської діяльності підприємства в цілому. Від інтенсивності та ефективності використання основних засобів залежить дохідність вкладеного капіталу та прибуток підприємства. Проведення аналізу основних засобів підприємства здійснюється за певними етапами. Проте кожен дослідник використовує різні методи та показники для виявлення загальної тенденції. Необхідна систематизація та порівняльна оцінка різних методик проведення аналізу ефективності використання основних засобів.

Основні засоби займають вагоме місце в господарській діяльності підприємства, їх частка дозволяє оцінити рівень

забезпеченості необхідними умовами для здійснення фінансової діяльності суб'єктом господарювання. Успішне вирішення завдань управління ефективністю основними засобами вимагає проведення ефективного аналізу та різнобічного використання інформації, яка надається. Тому питання визначення оптимальної методики аналізу ефективності використання основних засобів та етапів їх дослідження є актуальним.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Питання, пов'язані з методикою оцінки ефективності використання основних засобів, перебувають під особливою увагою економічної науки. Значний внесок у розробку теоретичних і організаційно-методологічних підходів до вирішення проблемних питань проведення аналізу основних засобів зробили сучасні українські вчені: Н. Барабаш [1], Ф. Бутинець [2], Г. Кіндрацька [3], Т. Костенко [4], Є. Мних [5], С. Мошенський [6], Г. Савицька [7], В. Сопко [8], Л. Чернелевський [9], М. Чумаченко [10] та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте єдиної системи показників та загальних етапів проведення аналізу ефективності використання основних засобів немає.

Метою даного дослідження є порівняльна характеристика методик та етапів проведення аналізу ефективності використання основних засобів у системі управління підприємством.

Виклад основного матеріалу. Основні засоби є одним з найважливіших факторів будь-якого виробництва. Їх стан та ефективність використання впливають на кінцеві результати господарської діяльності підприємства. Діяльність підприємств, особливо промислових, значною мірою залежить від забезпеченості основними засобами та ефективності їх використання. Тому аналіз їх ефективності є важливою складовою розвитку підприємства в цілому.

Мета економічного аналізу ефективності використання основних засобів – визначення забезпеченості основними засобами за умови найбільш інтенсивного їх використання та пошук резервів підвищення їх фондовіддачі.

Інформаційною основою аналітичної роботи є матеріали бухгалтерського обліку, облікові регістри, форми бухгалтерської звітності, форми статистичної звітності, інші джерела (дані проведених інвентаризацій, паспорт будівель, інвентарні картки, договори лізингу, план технічного розвитку, патенти та ліцензійні договори, дані попередніх аудиторських перевірок тощо).

Методика аналізу ефективності використання основних засобів повинна враховувати низку принципів:

- функціональна корисність основних засобів зберігається протягом декількох років, тому витрати з їх придбання і експлуатації розподілені в часі;

- момент фізичної заміни (оновлення) основних засобів не співпадає з моментом їх вартісного заміщення, у результаті чого можуть виникнути втрати і збитки, що зменшують фінансові результати діяльності підприємства;

- ефективність використання основних засобів оцінюється по-різному залежно від їх виду, належності (власні, орендовані), характеру участі у виробничому процесі, а також призначення [2].

Науковці-аналітики [1-10], що займались питаннями в сфері розвитку економічного аналізу, зокрема у сфері аналізу основних засобів, пропонують різні підходи до визначення тенденцій розвитку матеріально-технічної бази, оцінки якісного та технічного стану основних засобів, визначення напрямів підвищення ефективності їх використання.

Найбільше розходжень у дослідженнях науковців-аналітиків виникає саме у методиці проведення аналізу основних засобів суб'єкта господарювання.

Загалом всі автори виділяють два етапи проведення дослідження:

1) аналіз забезпечення підприємства основними засобами;

2) аналіз ефективності використання основних засобів. На етапі аналізу забезпеченості підприємства проводяться такі аналітичні роботи, як аналіз динаміки, складу та структури основних засобів, аналіз технічного стану об'єктів за термінами користування, видами та ступенем правової захищеності тощо, аналіз оновлення об'єктів. Крім того, Є. Мних радить під час аналізу забезпечення підприємства основними засобами проводити аналіз ринку інвестицій та технологічного ринку [5].

Щодо другого етапу аналізу ефективності використання основних засобів, то всі дослідники погоджуються, що найдоцільнішим буде проведення факторного аналізу віддачі, аналізу екстенсивного та інтенсивного використання виробничого устаткування та ефективності використання виробничих площ.

Новаторством у методиці проведення аналізу основних засобів можна назвати виділення автором Є. Мнихом аналізу виробничо-фінансових результатів використання основних засобів як окремого етапу. Також Н. Барабаш дослідила, що якісний стан основних засобів характеризує: використання абсолютних показників первісної та залишкової вартості надходження та вибуття основних засобів; коефіцієнти оновлення, вибуття та приросту основних засобів; коефіцієнти придатності та зносу; коефіцієнти фондозабезпеченості та фондоозброєності [1].

Методологія аналізу економічної ефективності використання основних засобів передбачає визначення та розробку показників, коефіцієнтів, динамічних рядів; збір інформації та створення бази

даних; аналіз та оцінку наявного стану, структури та потреби в основних засобах для комплексної оцінки діяльності підприємств; виявлення резервів збільшення обсягів виробництва продукції, а також вибір методів та способів аналізу [7].

Проведене порівняння дало можливість виділити основні етапи аналізу забезпеченості підприємства основними засобами та ефективності їх використання. Крім того, узагальнити систему показників, які використовують на цих етапах (табл. 1).

Таким чином, представлена методика дозволяє здійснити поглиблений аналіз фондовіддачі як головного показника ефективності використання основних засобів та є одним з факторів інтенсивного зростання обсягу виробленої продукції. Даний показник характеризує виробництво продукції в розрахунку на гривню їх середньої вартості.

Аналіз фондовіддачі проводиться за двома напрямками:

- вивчення впливу факторів на зміну фондовіддачі;
- вивчення впливу фондовіддачі на обсяг виробництва.

Аналізуючи ефективність використання основних засобів, фактичний показник фондовіддачі порівнюють з прогнозним, а також з фондовіддачею інших підприємств цієї ж галузі [6].

Як загальновідомо, на рівень фондовіддачі впливають різні фактори, пов'язані як зі зміною обсягів продукції, так і з ефективністю використання основних виробничих засобів, зокрема їх активної частини. Важливо вибрати такі фактори, які:

1) прямо пов'язані з рівнем фондовіддачі і характеризують її як з точки зору екстенсивного завантаження (завантаження часом) знарядь праці, так і інтенсивності їх використання, а також з точки зору їх вартості, яка склалася на ринку;

2) набір факторів повинен містити параметри, які мають кількісну визначеність і можуть бути отримані з даних бухгалтерського обліку (або визначені на їх базі).

Таблиця 1.

**Етапи та система узагальнюючих показників аналізу
забезпеченості підприємства основними засобами та
ефективності їх використання**

Етап	Показники	Методи	Результат
1. Аналіз забезпечення підприємства основними засобами			
1.1 Аналіз динаміки, складу та структури основних засобів (ОЗ)	Питома вага окремих видів основних засобів у їх загальній вартості; фондоозброєність; коефіцієнт технічної озброєності праці	Горизонтальний та вертикальний аналіз; порівняльний аналіз; факторний аналіз	Оцінка співвідношення активної і пасивної частин основних засобів; оцінка середньорічної вартості ОЗ, яка припадає

			на 1 працюючого
1.2 Аналіз руху і технічного стану основних засобів	Коефіцієнт зносу; коефіцієнт придатності; коефіцієнт оновлення; коефіцієнт вибуття; коефіцієнт приросту; частка зданих або взятих в операційну оренду основних засобів	Порівняльний аналіз	Оцінка питомої ваги відновлених засобів та фізичного і морального їх зносу
2. Аналіз ефективності використання основних засобів			
2.1 Факторний аналіз фондовіддачі	Фондомісткість; фондорентабельність фондовіддача; оборотність основних засобів тощо	Порівняльний аналіз за різними напрямками	Оцінка ефективності та інтенсивності використання ОЗ; характеристика величини прибутку на кожну гривню ОЗ
2.2 Аналіз інтенсивного та екстенсивного використання виробничого устаткування	Частка обладнання, переданого в експлуатацію; частка фактично працюючого обладнання; ступінь використання ОЗ	Порівняльний аналіз	Оцінка аналізу впливу інтенсивного та екстенсивного використання ОЗ
2.3 Аналіз ефективності використання виробничих площ	Календарний фонд робочого часу; номінальний фонд часу; ефективний фонд часу; корисний фонд часу; коефіцієнт завантаження обладнання тощо	Порівняльний аналіз; горизонтальний аналіз	Оцінка ступеня використання виробничого обладнання

Зростання фондівддачі – головний фактор економії коштів, вкладених в основні засоби. Крім того, для того, щоб визначити напрями вдосконалення різних груп основних засобів, потрібно зіставити темпи зміни фондівддачі в цих групах [5].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, основні засоби, будучи матеріально-технічною базою виробництва, є фундаментом його удосконалення і розвитку. Тому аналіз їх стану, динаміки та ефективності використання вплине на пошук резервів підвищення технічного забезпечення та результативності підприємства в цілому. А це свідчить про важливість обрання оптимальної методики проведення аналізу основних засобів на підприємстві.

За результатами проведеного дослідження визначено, що найоптимальніша модель методики проведення аналізу основних засобів складається з таких етапів, як:

1) аналіз забезпеченості основними засобами (аналіз динаміки, структури та складу, аналіз технічного стану та оновлення основних засобів);

2) аналіз ефективності використання основних засобів (факторний аналіз фондівддачі, аналіз ефективності використання виробничих площ та екстенсивного й інтенсивного використання виробничого устаткування).

На основі цих етапів можливе також проведення аналізу виробничо-фінансових результатів використання основних засобів та аналізу ринку інвестицій і технологічного ринку.

Крім того, зауважимо, що факторний аналіз фондівддачі, як загального показника ефективності використання основних засобів, є важливим етапом при проведенні будь-якого дослідження основних засобів. Він проводиться за двома напрямками: вивчення впливу факторів на зміну фондівддачі, вивчення впливу фондівддачі на обсяг виробництва. Результати дослідження, а саме зростання чи скорочення показника фондівддачі та за рахунок яких факторів, є важливим індикатором напрямів вдосконалення груп основних засобів та економії вкладених коштів.

Список використаних джерел

1. Барабаш Н. С. Аналіз господарської діяльності: навч. посіб. / Н. С. Барабаш. – К.: КНТЕУ, 2015. – 395 с.

2. Бутинець Ф. Ф. Економічний аналіз: навч. посіб. / Ф. Ф. Бутинець. – Житомир: ПП «Рута», 2017. – 680 с.

3. Кіндрацька Г. І. Економічний аналіз: теорія і практика: підручник / Г. І. Кіндрацька, М. С. Білик, А. Г. Загородній; за ред. проф. А. Г. Загороднього. – Львів: Магнолія 2016, 2018. – 440 с.

4. Костенко Т. Д. Економічний аналіз і діагностика стану сучасного підприємства: навч. посібник для ВНЗ / Т. Д. Костенко. – К. : Центр навчальної літератури, 2017. – 400 с.

5. Мних Є. В. Фінансовий аналіз: підручник / Є. В. Мних, Н. С. Барабаш. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. – 536 с.

6. Мошенський С. З. Економічний аналіз: підручник / С. З. Мошенський, О. В. Олійник; за ред. Ф. Ф. Бутинця. – Житомир : ПП «Рута», 2017. – 704 с.

7. Савицька Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства: навч. посіб. / Г. В. Савицька. – К.: Знання, 2018. – 662 с.

8. Сопко В. В. Облік та аналіз в управлінні підприємством: підручник / В. В. Сопко, Г. М. Мельничук, Г. О. Науменко. – К.: Техніка, 2017. – 182 с.

9. Чернелевський Л. М. Економічний аналіз на підприємствах промисловості і торгівлі: підручник / Л. М. Чернелевський. – К.: Міленіум, 2019. – 312 с.

References

1. Barabash N. S. Analiz hospodars'koyi diyal'nosti : navch. posib. / N. S. Barabash. – K.: KNTEU, 2015. – 395 s.

2. Butynets' F. F. Ekonomichnyy analiz: navch. posib. / F. F. Butynets'. – Zhytomyr: PP «Ruta», 2017. – 680 s.

3. Kindrats'ka H. I. Ekonomichnyy analiz: teoriya i praktyka : pidruchnyk / H. I. Kindrats'ka, M. S. Bilyk, A. H. Zahorodniy; za red. prof. A. H. Zahorodn'oho. – L'viv: Mahnoliya 2016, 2018. – 440 s.

4. Kostenko T. D. Ekonomichnyy analiz i diahnostyka stanu suchasnoho pidpryyemstva: navch. posibnyk dlya VNZ / T. D. Kostenko. – K. : Tsentr navchal'noyi literatury, 2017. – 400 s.

5. Mnykh YE. V. Finansovyy analiz: pidruchnyk / YE. V. Mnykh, N. S. Barabash. – K.: Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t, 2018. – 536 s.

6. Moshens'kyy S. Z. Ekonomichnyy analiz: pidruchnyk / S. Z. Moshens'kyy, O. V. Oliynyk; za red. F. F. Butyntsy. – Zhytomyr: PP «Ruta», 2017. – 704 s.

7. Savyts'ka H. V. Ekonomichnyy analiz diyal'nosti pidpryyemstva: navch. posib. / H. V. Savyts'ka. – K.: Znannya, 2018. – 662 s.

8. Sopko V. V. Oblik ta analiz v upravlinni pidpryyemstvom: pidruchnyk / V. V. Sopko, H. M. Mel'nychuk, H. O. Naumenko. – K.: Tekhnika, 2017. – 182 s.

9. Chernelevs'kyy L. M. Ekonomichnyy analiz na pidpryyemstvakh promyslovosti i torhivli: pidruchnyk / L. M. Chernelevs'kyy. – K.: Milenium, 2019. – 312 s.